

Martin Luthers

Om en kristen människas frihet

DEN LILLA SKRIFTEN *Om en kristen människas frihet* har kallats "reformationens pärla".¹ Mitt under det stormiga året 1520 skriver Martin Luther direkt till påve Leo X för att tydliggöra det "nya perspektivet" på den kristna människans frihet och gärningarnas plats i den kristnes liv.

PÅ FÖREKOMMEN ANLEDNING skriver Martin Luther till påve Leo X, vilken i bullan *Exsurge Domine* i juni 1520 hade bannlyst Luther som kättare. Luther vänder sig direkt till påven för att försäkra denne om att han på intet sätt angripit påven personligen utan att kritiken riktats mot vissa seder och läror inom kyrkan samt mot en rad av påvens sändebud, bland dem Johann Eck. Till brevet fogar Luther sin skrift *Om en kristen människas frihet*, vilken han tillägnar Leo X. Den innehåller "hela summan av ett kristligt liv i kort sammanfattning, i fall man fattar rätt dess mening".²

Om en kristen människas frihet består av fyra delar: I en kort inledning anges bokens två huvudteser:

"1. En kristen människa är den friaste herre över allting och ingen underdånig.

2. En kristen människa är alltings mest tjänstvillige tjänare och var man underdånig."³

Dessa utgör sedan innehållet i bokens andra och tredje del. I en fjärde del som är ett senare tillägg (som varken fanns med i den version av boken Luther sände till påve Leo eller den första tyska utgåvan) förtydligar Luther sin in-

ställning till religiösa ceremonier och försöker korrigera både dem som tror sig vara kristna för att de *inte deltar* i dessa och dem som tror sig vara det *genom sitt deltagande*.

DE TVÅ HUVUDESERNA ges alltså var sin huvuddel av boken. Först en del i vilken den kristna friheten motiveras och förklaras.⁴ Den friheten äger den människa som genom tron blivit en "andlig, ny och invärtes människa".⁵ Den invärtes människan lever av Guds ord. Luther konstaterar att "själen kan undvara allt med undantag av Guds ord".⁶ Ordet, evangeliet, motas i tro och skapar tro. Genom tron tillsägs i Ordet människan Kristi rättfärdighet. Tron är det enda som kan ta emot denna rättfärdighet, ingen gärning kan göra det.⁷ Luther skriver också att Guds ord "sönderfaller i tvenne delar: bud och löften".⁸ Buden visar människan hennes oförmåga till det goda och skapar en oro, en ängslan, en insikt om att hon inte själv kan finna frälsning. Den andra delen av Skriften, Guds löften, möter henne där och "förkunna Guds härlighet och säga: 'Om du vill uppfylla lagen, och icke hysa begärelse, så som lagen kräver, tro då på Kristus, i vilken du tillbjudes nåd, rättfärdighet, frid, frihet och allt'."⁹

I den följande huvuddelen behandlar Luther sedan *den utvärtes människan*. Om tron gör allt, kan då den kristne slå sig till ro och ingenting göra? Alls inte, svarar Luther: "Så länge vi leva

i köttet, sker hos oss blott en början och tillväxt av det som i det tillkommande livet skall nå sin fulländning.”¹⁰ De goda gärningarna har en funktion och betydelse också för den kristne. Luther pekar på två anledningar till att göra gott och vara verksam. För det första handlar det om att hålla den gamla människan, köttet, i schack. ”Så blir följden, att människan för sin egen kropps skull icke kan gå sysslolös, utan tvingas att för dess välfärd utföra många goda gärningar i syfte att underkuva den.”¹¹ För det andra ska de goda gärningarna göras för nästans skull. ”Ty människan lever icke för sig själv allena i denna dödliga kropp för att i den vara verksam, utan även för alla människor på jorden. Ja, endast för andra lever hon och icke för sig själv.”¹² Luther betonar också att gärningarna inte kan och inte heller är tänkta att förtjäna rättfärdighet inför Gud. Han pekar även på vikten av att förkunna *både* lag och evangelium för att de goda gärningarna ska flyta fram frivilligt ur tron på Kristus.

När man säger att gärningar inte inför Gud kan göra människan rättfärdig, tänker man sig ofta att människan i princip skulle kunna återställa relationen till Gud, återvinna sin rättfärdighet genom goda gärningar men att synden förhindrar det. Men Luther menar att gärningarna inte har någon plats i relationen mellan Gud och människan, eftersom de aldrig haft det. Före fallet arbetade Adam och gjorde goda gärningar men dessa gjorde honom inte rättfärdig – för han var det redan. Gud hade i skapelsen givit honom en rättfärdighet.¹³ Arbetet hade en annan funktion, ”för att han

inte skulle gå sysslolös”.¹⁴ Luther fortsätter, i polemik mot dem som lärde att den troende människan med sina gärningar samverkar med Gud: ”Så behöver ej heller en troende människa, som genom sin tro är återinsatt i paradiset och skapad på nytt, några gärningar för att bli va eller vara rättfärdiga.”¹⁵ Gärningarnas plats och syfte är aldrig att etablera eller förbättra relationen mellan Gud och människa!

TRONS KRAFT

Om en kristen människas frihet är en kristen klassiker, åtminstone inom protestantisk kristendom. Men när jag första gången – för 10–15 år sedan – läste boken var det med en axelryckning; jag tyckte inte det var något särskilt utmanande. Idag finner jag, efter att ha umgåtts med boken under några veckors tid, tvärtom att Luther i boken utmanar mig på en rad områden. Låt mig lyfta fram några saker i läsningen som berört mig eller hjälpt mig att se saker ur ett annat perspektiv, för att sedan avslutningsvis ge ett kort samlat omdöme.

Att tron är helt central i Luthers teologi är väl känt och oftast tänker man väl på tron som rättfärdiggör. Men Luther undervisar i *Om en kristen människas frihet* om trons tre krafter. Trons första kraft är att ”själen genom tron allena [blir], utan gärningar, av Guds ord rättfärdig [...] Så är det ock klart, att en kristen människa i sin tro har nog för allting och icke behöver några gärningar för att rättfärdiggöras.”¹⁶ Denna trons kraft är den sida av tron som oftast förknippas med och betonas i luthersk teologi. Trons andra kraft enligt Luther är ”att med den allra from-

*Denna sida av tron handlar mer om att erkänna
Guds storhet och ge honom äran, en aspekt som kanske
inte så ofta betonats i lutherska sammanhang.*

*Det Kristus för med sig in i äktenskapet
är så oändligt mycket större än den skuld bruden för med sig
att efter föreningen försvinner skulden.*

*Föreningen med Kristus genom tron är ett motiv
som vårdats inom mystiken, men som kanske återstår
att återupptäcka för många lutherskt kristna.*

maste och högsta tanke *dyrka honom, på vilken den tror*, i det att den verkligen håller honom för sannfärdig och trovärdig.”¹⁷ Denna sida av tron handlar mer om att erkänna Guds storhet och ge honom äran, en aspekt som kanske inte så ofta betonats i lutherska sammanhang men som oftare lyfts fram i kalvinistisk tradition, där Guds ära ges stort utrymme. Trons tredje kraft – eller trons tredje nåd – är ”att den *förenar själen med Kristus* liksom en brud med sin brudgum”.¹⁸ Föreningen mellan Kristus och den troende följer av tron. Luther talar här om det saliga bytet där brudgummen får det som tidigare tillhörde bruden – och tvärtom. Men Luther visar också på den totala asymmetrin i föreningen mellan Kristus och den troende: ”Ty hans [Kristi] rättfärdighet går vida över alla synder, hans liv blir mäktigare än all död, hans salighet mer obetvinglig än hela helvetet.”¹⁹ Det Kristus för med sig in i äktenskapet är så oändligt mycket större än den skuld bruden för med sig att efter föreningen försvinner skulden. Föreningen med Kristus genom tron är ett motiv som vårdats inom mystiken, men som kanske återstår att återupptäcka för många lutherskt kristna. Luthers undervisning om trons tre krafter är en spännande breddning av en alltför ensidig undervisning om vad tron åstadkommer.

FORTFARANDE AKTUELL

Kan *Om en kristen människas frihet* tillföra något i mötet med moderna och postmoderna kristendomstolkningar? Ja, låt oss se på två exempel. För det första ger Luthers sats om att en kristen människa är ”den friaste herre över allting och ingen underdånig” den kristne en upphöjd position.²⁰ Vidare säger Luther i anslutning till 1 Petr. 2:9 att den kristne i kraft av det prästerliga konungadömet ”är herre kort och gott över allting”.²¹ I kombination med Rom. 8:28 och 1 Kor. 3:22–23, som Luther också anför, skulle detta kunna öppna för den typ av undervisning om auktoritet och att *i tro* göra anspråk på olika saker som förekommer i vissa typer av framgångsteologisk undervisning. En fortsatt läsning utesluter dock detta: ”Icke så, att någon kristen lekamligen är beklädd med makt över allting till att äga och bruka det, såsom åtskilliga andliga här och var i sitt svärmeri och oförnuft inbilla sig.” Tvärtom pekar Luther på att liksom vi ser lidande och olycka i Kristi jordeliv så finner vi dem också i den kristnes liv. Makten en fri kristen äger är en andlig makt som ”fullkomnas i svagheten och i att jag kan bereda mig en salighetens vinning och det till den grad *att kors och död tvingas tjäna mig* och samverka till min frälsning”.²²

För det andra finns i Luthers undervisning om *hur Kristus ska predikas* något som skulle kunna användas som en korrigering av en del av den undervisning om Jesus som återfinns inom den så kallade *emerging church* och andra nutida kristendomstyper där Jesu mänskliga sida betonas på bekostnad av hans gudomliga. Luther å sin sida skriver ”att det icke är tillräckligt, ej heller kristligt, om vi predika Kristi verk, liv och ord blott såsom en historia eller krönika, vars kännedom vore nog för att vinna en förebild för vårt livs daning – såsom de, vilka höra till de bästa i vår tid, bruka predika”.²³ Hur ska då Kristus förkunnas enligt Luther? Han ska förkunnas så att han inte bara är Kristus utan ”Kristus för dig och mig”.²⁴ Detta sker när man förkunnar ”varför Kristus har kommit, vad han har fört med sig och givit, och huru man bör umgås med och bliva delaktig av honom”.²⁵

AVSLUTNING

Om en kristen människas frihet är upplysande läsning för den som vill förstå relationen mellan kristen tro och goda gärningar. Luther skriver enkelt och begripligt, välstrukturerat och med rikliga bibelhänvisningar (cirka 90 referenser på 55 sidor). Sändebrevet till påve Leo X är av visst historiskt intresse men kan utan problem hoppas över av den som vill gå direkt på Luthers undervisning i ämnet i fråga. Gustaf Norrmans översättning inför reformationsjubiléet 1917, till vilken jag här refererat, är fortfarande språkligt fullt begriplig.²⁶ Norrmans inledning ger en viss förståelse för de historiska sammanhangen, men är inte lysande och man saknar en idé-/teologihistorisk bakgrund.²⁷

Erik J. Andersson

Tillträdande missionsföreståndare i ELM-BV, Örkelljunga

1 Martin Luther, *Om en kristen människas frihet, jämte ett sändebrev till påven Leo X*. Översättning från latinet jämte inledning av Gustaf Norrman. Uppsala: J. A. Lindblads Förlag 1917, 111 sidor.

2 s. 51

3 s. 56 (min kurs.)

4 s. 57–78

5 s. 57

6 s. 58

7 s. 60

8 s. 62

9 s. 63–64

10 s. 79

11 s. 81

12 s. 89

13 s. 82

14 s. 82

15 s. 82–83

16 s. 65 (min kurs.)

17 s. 65–66

18 s. 68

19 s. 69

20 s. 56

21 s. 73

22 s. 75 (min kurs.)

23 s. 77

24 s. 77 (min kurs.)

25 s. 77

26 På svenska finns åtminstone ytterligare två översättningar.

År 1929 utkom en översättning från latin av Josef Svennung (språkligt reviderad utgåva 1993) och 1964 utkom en översättning från det tyska originalet gjord av Gunnar Hillerdal. Gustaf Norrmans översättning utgavs i en språkligt reviderad utgåva av Lutherstiftelsen 2006.

27 Recensionsartikeln ingick som del i en tentamen på kursen ”Lutherska klassiker” vid Johannelunds Teologiska Högskola vt 2010. Här bearbetad för tryck.